

Љубиша Митровић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

УДК: 316.342.2:316.323.6/.7(497.11)''19/20''
Прейходно саопишићење
Примљено: 17. 12. 2011.

РЕПРОДУКЦИЈА КЛАСНИХ ОДНОСА У УСЛОВИМА НАСТАНКА ПЕРИФЕРНОГ КАПИТАЛИЗМА

Лазићева студија Чекајући капитализам (2011), њовод је да се у социолошкој заједници у нас размојре теоријско-методолошки аспекти савремених исцраживања класне стуркутуре у нашој социологији, као и ѡирази одговор на ѡишање: где леже основни фактори настанка и конститутисања нових класних односа у Србији. У фокусу анализе налази се размаирање еволуције Лазићевој теоријско-методолошкој присцуја у социолошким исцраживањима репродукције класно-слојне стуркутуре у нас - у ѡри периода: до 1990, од 1990-2000, од 2000-2010. Такође, настојали смо да ѡроблематизујемо ѡишање дејтерминизама који репродукују класну стуркутуру Србије данас, као и да ѡо ѡовежемо са страицијама развоја и настанком ѡериферној каициализма. Аутор свој рад ѡоенира неѡходношћу обнове класној присцуја у социолошкој анализи, као и афирмисања комилемениарној теоријско-методолошкој присцуја у савременим социолошким исцраживањима и размаирањима ѡроблема друшћивене стуркутуре.

Кључне речи: друшћивена стуркутура, страицификација, класна анализа, страициције развоја, расцодола друшћивене моћи, ѡериферни каициализам.

Увод: О иницијативи ССД и Института за социологију

Поздрављам иницијативу Српског социолошког друштва и Института за социологију да се обнови ранија пракса – расправа/округлих столова – поводом значајних студија – у академској заједници социолога. То је прилика – да се бројна актуелна и контроверзна питања расправе у нас кроз критику, аргументовану дебату колега. Уколико овакве дебате уроде плодном расправом, која има теоријски и методолошки ниво, онда њени резултати могу бити презентовани (преко зборника и других часописних публикација) ужој и широкој стручној и научној расправи.

За сада је извесно, да Лазићева нова студија ту „почаст“ заслужује из бројних разлога о којима ће колегијална расправа и критика рећи свој квалификовани суд. Тим пре она захтева темељну критику метода и теорије коју својим резултатима афирмише.

1. О изазовима и контроверзама Лазићевих студија, посебно његовог теоријско-методолошког приступа у анализи промена у друштвеној структури из 80-тих и 90-тих година

Колега Младен Лазић одавно је препознатљив професионални лик социолога емпиријске оријентације на просторима Југославије/Србије.

Још 80-тих година прошлог века, док је радио у Загребу, у Институту за друштвена истраживања својим студијама (*У сусрећ зајвореном друшћиву, Капитализам у еволуцији* и др.) скренуо је пажњу на себе. И то не само као емпиријски истраживач друштвене структуре, већ и по иновативном-теоријско-методолошком приступу. У времену кризе марксизма, тј. класичног приступа у анализи друштвених промена у нас, Лазић је полазећи од Маркса, али и стратификационог приступа учинио напор да одгонетне/објасни природу репродукције етатистичке моћи у социјализму. У том смислу, он је својим истраживањима помагао демистификацији појма радни народ и самоуправна моћ, укључивши у социолошку анализу политичко-економске категорије: социолошки појам својине, друштвено потребан рад, системски рад, вишак рада и др. Стваралачком употребом ових категорија и комбинацијом класног и стратификационог приступа Лазић је, иза самоуправне фасаде, наизглед хомогене/асоцијативне моћи у социјализму, открио изворе класно-слојних разлика између друштвених група и антагонистички карактер друштвене моћи. Његова анализа је разоткрила да, иза друштвене својине и самоуправне моћи, у реалности коезистирају: држава/партија као колективни власник, произвођачка класа и лепеза средњих слојева, од којих су неки ближи колективним власницима и у њиховој су функцији – као што је то бирократија, технократија, политократија, системска интелигенција – а неки, (као стручњаци носиоци друштвено корисног рада) – произвођачкој класи. Између класе и контракласе у самоуправном социјализму (либералног типа) трајао је прикривени антагонизам око употребе вишка рада и овладавања њиме који је разарао социјалну кохезију друштва, која је прикривана бројним идеолошким маглама и „реформама ради реформе“, монопартијским обликом владања и харизмом вође.

Такође и истраживања других социолога (Ј. Жупанова, С. Шувара, Н. Јованова, Д. Секулића, В. Арзеншека) показала су да се од средине седамдесетих година, почетни резултати хомогенизације тј органске интеграције југословенског друштва и јачања моћи радничке класе, почели да растачу, да расте моћ контракласе и дискрепанца између нормативног и стварног. Ова емпиријска истраживања указују на процес удвајања стварности, цепања друштвене структуре и антагонизирање друштвених односа. Све је више јачала класна дистанца између друштвених група, која ће касније бити етнополитичким инжињерингом и манипулацијама преусмеравана на поље међуетничких односа и сукоба. Деведесетих

година – нарасла је како социјално-класна тако и етничка дистанца у друштву, на делу је био процес социјалне и политичке дезинтеграције, а политички систем се формализовао и одвојио од реалног интереса снага у друштвеној структури. На том фону отуђења политике од друштва може се делимично објаснити да у тренуцима имплозије и распада Југославије није било снажнијих социјалних протеста радништва. Њихове изневерене наде, постаће, потом, лак плен етнонационалним вођама за националистичке пројекте и покрете, који су уз асистенцију геостратешког интереса спољних центара моћи поделили и растурили Југославију.

Лазихеве студије из 90-тих година (*Систем и слом, Разарање друштва...*), такође, показују – изворе, актере и механизме дезинтеграције друштва, економије и државе. Оне показују како се системска криза претворила у социјалну и политичку и каква је улога елита у процесима дезинтеграције Југославије. Лазих притом посебно показује каква је улога урбане средње класе у ширењу идеја либерализације, делегитимације ауторитарног поретка и бившег режима.

Лазихеве студије и његових колега коаутора, такође, указују на блокираност процеса транзиције у СРЈ/Србији, као и последице оваквог стања. Блокирана транзиција у Србији, није само израз интереса владајућих снага већ и утицаја спољног фактора – санкција, ратова у окружењу. Блокирана транзиција је додатно разорила развојне потенцијале друштва, довела до појаве номенклатурног капитализма, олигархизације друштва, деструкције економије, криминализације и патологизације друштва.

Као последица ових процеса из 90-тих: јесте закаснела модернизација и демократизација Србије; неразвијеност привреде, висока незапосленост, сиромаштво. Све је то довело до стагнације привреде, високе хиперинфлације, раста унутрашњих противречности и социјалних и политичких сукоба, који ће кулминирати крајем 90-тих. Ове противречности, уз додатни учинак НАТО – интервенције, довели су до слома бившег режима и петооктобарских промена.

2. Осврт на најновију Лазихеву студију – анализа резултата и домета

Лазихеве студије до 1990. године (*У сусрет зајвореном друштву* и др.) показују иновациону методолошку умешност, да се из угла коришћења Марксове политичко-економске и социолошке анализе реконструише репродукција класне структуре једног мешовитог етатистичко-политократског и самоуправног друштва у настајању. Његове анализе из 90-тих – пак померају фокус на дијалектику утицаја етно-политичке моћи на блокаду транзиције и очувања стратешких елита које бране друштво од транзиционих изазова и производе једну врсту хермофродитског социјализма/ капитализма номенклатуре. Таква стратеги-

ја развоја довешће до девастације/разарања друштва. Оба ће поништини почетне облике асоцијативне моћи и органске самоуправне интеграције друштва. Он ће даље подстаћи друштвене противречности и увести друштво у етнополитички сукоб. Снаге разулареног полицентричног етатизма, довешће до политичке дезинтеграције и уз помоћ спољних центара моћи и њихових геостратешких интереса до имплозије система и распада југословенске државе. СФРЈ се распала у чудној коалицији и сукобу снага бирократске и националистичке контрареволуције. Имплозија система – такође била је подстакнута - утицајем спољних процеса – *домино ефекта* тј. таласом и ланцем распада социјализма у источној Европи, увођењем санкција, као и ескалацијом економске кризе и ратних сукоба.

У Лазичевим студијама из 90-тих година у центру су промене у социоекономском положају друштвених група, пре свега најширих слојева у друштвеној структури, као и понашање стратешких елита.

Најновије Лазичеве студије (из прве деценије 21. века) као да и преферирају стратификациони – елитистички приступ у анализи система репродукције друштвене моћи у постсоцијалистичком друштву у Србији.

Иако је транзиција у Србији довела до рестурације капитализма наравно у његовим почетним незрелим формама – примитивне првобитне акумулације – са бројним одликама/обележјима: буразерског тајкунског рефеудализованог капитализма номенклатуре, уз снажну асистенцију власти), *Лазич* као да напушта класни приступ у социолошкој анализи, у историјском тренутку када се у онтологији друштва учвршћују, институционализују и легализују основе класног капиталистичког продукционог односа и са њима све косеквенце које он производи: масовна и сурова експлоатација туђе радне снаге, отуђење вишка рада произвођачке класе, разарање радничке класе, деиндустријализација, периферизација привреде, друштва и културе.

Уместо интеграционог приступа (класно-стратификационог), који би омогућио препознавање заједничког именитеља – основе класне репродукције капитализма – друштва Србије у транзицији, Лазич концентрише своју анализу на стратификацијском плану уз изучавања поља – шта се збива са фракцијама елита појединих друштвених група и слојева: колико су оне способне за нову адаптацију, модернизацију и какав капацитет оне показују као актери наступајућег капиталистичког начина производње модернизације и развоја. У његовој анализи више нису у центру – ни бивша ни нова (настајућа) произвођачка класа, њен унижени друштвени положај, нити актери оспоравања капитализма, већ елите „нови произвођачи“ капитализма – који се споро и мамурно спремају за дочек капитализма (попут Бекетовог *Чекајући Годоа*), као доласка незваног госта, нечег импортованог са стране. Његова анализа указује на неспособности, инерт-

ност друштвених група да прихвате изазов модернизације и развоја сада деблокираног друштва. Она, међутим, напушта класни приступ у времену када се врши обнова капиталистичких односа и када је такав приступ у анализи неопходан (В. Вратуша, 2010: 51-80).

Иако је у науци легитимна употреба различитих теорија и метода, чини нам се неопходним да истакнемо потребу за синергијом и интеграцијом приступа у истраживању промена друштвене структуре савременог друштва. И док *класни приступ* као макро-теоријски приступ у социолошкој анализи друштвене структуре омогућује структурални увид и идентификацију друштвених класа, социјалних блокова – на основу базичне разлике појединаца и друштвених група према својини над средствима за производњу, дотле *сйраишификациони приступ* је микро-теоријски и најчешће детаљнише слику друштвене структуре на одлике посебних структура друштва (према дохотку, образовању, статусу, моћи, угледу, и другим обележјима структуре друштва). Сасвим је извесно да постоје ограничења ових различитих теоријских приступа, те је стога – савремена социологија афирмисала потребу интеграцијског/ комплементарног приступа у истраживању ове проблематике.

3. За јединство класног, стратификацијског и елитистичког приступа у анализи структуре и система расподеле друштвене моћи у постсоцијалистичким друштвима (или - зашто је неопходна обнова/реафирмација класног приступа у истраживању репродукцији друштвене моћи у нас?)

Садашња трансформација друштва и зависна модернизација друштва у транзицији не могу се разумети без увида у стратегију развоја и класни карактер система расподеле друштвене моћи. Подсећамо: у свим овим друштвима извршена је насилна деструкција социјалистичког продукционог односа – под фирмом демократске револуције и ослобођења приватне иницијативе и остваривање неолибералног концепта друштвеног развоја и зависне модернизације.

Основни постулати професионалних реформатора/транзитолога изражени су у четири програмска принципа: а) приватизацији б) дерегулацији ц) либерализацији д) модернизацији. То је нова програмска „Библија“ свих реформатора, уз поштовање одредница Вашингтонског концензуса. На њима је заснована „доктрина шока“, коју су новодемократске елите, милом или силом спроводиле у земљама у транзицији. Консеквенце тих реформи данас су познате: био је то пут производње зависних друштава периферног капитализма.

Анализа 20-годишњег искуства у транзицији/биланса транзиције на Балкану, показује: да су ова друштва руковођена неолибералном стратегијом развоја

остварила зависну модернизацију, увела своје земље у периферизацију њихових привреда, друштава и културе.

Основни прелом, уз асистенцију власти, институционално насиље власти и „жутих“ професионалних реформатора, остварен је у радикалној промени власничке структуре, тј. карактера продукционих односа. Приватизацијом су поништене тековине револуције и социјалистичке модернизације. На делу су процеси деиндустријализације, реструктурирања свих свих социјалних институција и њихово грађење по мери интереса снага капитал – односа. На новој основи приватносвојинског начина производње зачиње се репродукција нове класно-слојне структуре друштва.

У условима транзиције још увек су два најснажнија извора/основа структурирања моћи и конституисања класне структуре: приватна својина и политичка моћ, па потом долази образовање/професионализам – као извор моћи.

Наша истраживања показују следећу слику класно-слојне структуре пост-социјалистичког друштва Србије/Балкана: I. социјални блок власничке класе; II. блок средњих слојева и III. блок остатка „лумпен – света“ произвођачке класе.

Првом, *власничком блоку* припадају: 1. предузетничка буржоазија; 2. номенклатура буржоазије; 3. лумпенбуржоазија. У другом *блоку произвођачке класе*, припадају сви осиромашени најамни радници села и града, сви који живе искључиво од свог рада без коришћења туђе радне снаге а који су данас енормно експлоатисани и осиромашени. Док *лејезу средњих слојева* чине: бројне прелазничке мешовите категорије – носиоци мануелног и интелектуалног рада (од трговаца до ситних занатлија, интелигенције, бирократије....).

Настајуће нове класно-слојне групе имају своју интелигенцију/елиту, која са мањом или већом успешношћу покушава да артикулише њихов интерес. Нажалост, социјални простор још увек је испуњен старо/новом идеолошком маглуштином, тј. културном хегемонијом - у распону од мита о „небеском народу“, до ЕУ без алтернативе; тако да се у политичкој сфери још неизграђује аутентична агрегација и артикулација интереса друштвених група.

Уместо закључка

У условима настајућег транзицијског капитализма тек се кристалише нова класно-слојна структура друштва. На делу су процеси и механизми нове репродукције, социјалне покретљивости и социјалних неједнакости.

У пољу социјалних детерминизама који одређују битне димензије друштвеног положаја/ статус друштвених група – извршене су битне/радикалне измене. Друштвени положаји класа и слојева све више одређује власнички однос, а не рад и резултати рада човека. Нажалост, истраживачи још увек доминантно користе стратификацијски приступ у истраживању друштвене моћи, а још увек за-

постављају истраживачки потенцијал класног приступа и неопходног његове обнове у условима рестаурације капитализма. Као да остају при атомизованој слици друштва; не питајући се што је заједнички именитељ који окупља око себе припаднике различитих група и слојева, групишући их и поларизујући на класу власника и класу произвођача, и малобројне ослабљене средње слојеве.

У друштвеној репродукцији настајуће структуре транзиционог друштва успоставља се нова хијерархија детерминистичких фактора њеног конституисања, тј. одређивање друштвеног положаја група (класа, слојева). По редоследу релеванције основни извори класно-слојне репродукције данас, су најпре: 1. приватна својина, 2. политичка припадност (моћ), 3. положај и улога у подели и организацији рада, 4. образовање, 5. рад (професионализам).

У условима деловања нових извора друштвене моћи и њихове детерминације друштвеног положаја друштвених група неопходно је у социолошкој анализи обновити класни приступ ради истраживања. Он би разоткрио све јаснију поделу друштва на добитнике и губитнике у транзицији. На нове власнике и нове пролетере – најамну радну снагу (града и села). Али и значајне поделе по месту у подели рада (сектор: нових технологија и нових услуга, девестиране остатке индустрије, државне и друштвене делатности), као и по положају у организацији рада (руководеће особље – непосредни произвођачи).

Имајући у виду латино-амерички тип капитализма периферије који се у нас заснива/коинституише неопходно је истражити додатне релације моћних друштвених група са политичким центрима моћи (официјалним естаблишментом) и криминалом и мафијом. Најзад, имајући у виду балканску варијанту капитализма, не треба подценити нити канале сродничке и трибалистичке и генерацијске подршке у социјалној и политичкој промоцији.

Капитализам у Србији је далеко од веберовског типа рационалног система и протестанске етике рада и позива. Ради се о једном мешовитом прелазничком капитализму – између номенклатурног мафијашког – бурзевског *капитализма-феудализма*. Он има друге социолошке релевантније социјалне значајке по начину репродукције и промоције. Због тога је у теоријско-методолошком погледу неопходно изградити комплементарни интеграцијски метод, комбинујући у анализи – класни, стратификациони и елитистички приступ.

Класни приступ би нам омогућио да препознамо поделу друштва на социјалне блокове (малобројни свет власника и већину нових најамника). *Стратификациони приступ* би нам омогућио да унутар ових блокова настајућих друштвених класа, диференцирамо поједине слојеве (са својом композицијом, физиономијом), а *елитистички* – да истражимо иновацијско-модернизацијски потенцијал појединих класа/слојева – да изразе, представе интересе основних снага у друштвеној структури, као и да артикулишу њихове интересе/идеологије и

предводе их у оновременим борбама и друштвеним променама. Крајње је време да се оставе по страни утопистичке илузије о бесконфликтном модерном друштву, и социјалном миру у условима раног неразвијеног капиталистичког друштва и првобитне акумулације капитала, у коме су на делу најгрубље форме експлоатације и борбе за опстанак, преживљавање већине становништва. У друштву у коме предагорска класа нових власника – тајкуна, заједно са политократском (или уз прећутну њену логистичку подршку и асистенцију) приватизује све ресурсе земље, а често их рад свог партикуларног интересима отуђује – странцима, играјући тиме на овом геопростору компрадорску улогу.

Наука, својим сазнањем, мора да оснажи и подстакне друштвену критику и формира критичку јавност као фактор демократизације и развоја друштва. У супротном, још дуго ћемо лутати забављајући се у стању „друштва спектакла“, у коме интелигенција и медији су само штације/асистенти конзервације и очувања моћи нове олигархијске класе.

И као што се некада иза идеје „радног народа“ и „самоуправне моћи“ скривала моћ преображеног етатизма и политократије, тако се данас иза приче о модерном концепту „отвореног друштва“, путу без алтернативе, предузетничкој класи и елитама - скрива настајање капиталистичког подељеног класног друштва и његов антагонистички карактер. Легитимише се нова онтологија капитализма оличена у капитал-односу, профиту изнад човека – као покретачкој сили идолу самосврси и вишепартијском капитало– парламентаризму (Т. Негри) у служби националне и светске буржоазије, њене хегемоније и диктатуре у форми моноцентричног глобализма/либералног тоталитаризма.

Програм реформе који спроводи либерално демократска политичка елита у нас, у форми неолибералне зависне модернизације, преферира интерес богате мањине друштва. Модернизација се изродила у контрамодернизацију. На делу су процеси историјске рестаурације нове блокаде развојних снага друштва. Садашња политичка класа у коалицији са предузетницима и лумпен-буржоазијом није у стању да извуче друштво из кризе и ослободи његове потенцијале за развој. Професионални реформатори постају заробљеници своје сенке. Они су попут нарциса загледи у свој пупак и сем поклича „наш пут је без алтернативе, објективно не нуде мотивишући програм који би покренуо иницијативу већине грађана за стваралаштво. У друштву јачају социјалне неједнакости, противречности и сукоби. На помолу су нове социјалне експлозије, које нису повољне за остваривање владајућег курса реформи.

Ови полуколонијални капиталистички режими настали на периферији Балкана, одржавају се више притиском споља него социјалном сагласношћу грађана изнутра. Радикализација социјалних борби – врло брзо ће их ставити пред велики испит/искушење. Еволуција система ка социјалдемократском моделу биће

нужност ако елите желе даљу подршку друштва или ће владати као продужени протекторати на основу моћи великих сила.

Класна репродукција у земљама у транзицији интегрални је део ширег ланца глобалне репродукције капитал односа у светском систему. Зато је у анализи неопходно комбиновати/применити Велерстинов светско-системски приступ, као и онај који иде из теорије зависне модернизације. Репродукција капитал-односа у земљама у транзицији у Србији/Балкану део је стратегије неолибералне зависне модернизације у регионалним оквирима друштава периферног капитализма – са неразвијеним класама и њиховом високом зависношћу од земаља светског центра. Отуда, се у овим друштвима ствара слој компрадорске, сателитске буржоазије, која је поданички подређена крупном капиталу и његовој неоимперијалној мисији, а сурова у експлоатацији домаће радне снаге.

У вези са феноменом зависне модернизације, субразвоја и периферизације друштава, својевремено је М.Лазих у својој студији *У сусрећ зајвореном друштву* (1987), између осталог, писао: „У закашњелим (периферијским) капиталистичким државама акумулација се одвија под суштинском контролом страног капитала која доноси одливање знатне масе вишка вредности, форсирање изразито неразвијеног развоја итд. Тиме је домаћи капитал осуђен на трајно заостајање...“ (Лазих, 1987:169). Данас, улози страног капитала у Србији, Лазих придаје модернизаторску мисију фактора развоја посочијалистичког друштва тј. у настанку капиталистичког друштва, видећи у новој буржоазији и педуетничкој елити носиоца модернизације и прогреса (Лазих, 2011).

Време је да социолози, својим анализама осветле улогу не само лумпенбуржоазије и политократије у процесима приватизације, деструкције економије и дезинтеграције друштва и државе већ и понашање системске интелигенције, тј. *културне елите*. Анализа би показала њено прљаво и нечасно лице – у улози компрадорске интелигенције, који се у форми бројних аналитичара у нашој публицистици и мас-медијима, бави идеолошком легитимацијом новог поретка моћи. Ове нове „коваче лажног новца“ треба изући на суво, и *показати јавности њихово* право лице, како не би даље кварили јавност, својим орвелијанским обманама – о настајућем новом, врлом свету, у коме су све животиње равноправне само су неке равноправније, „у коме се све умирило од неке силне милине, па једва дише“! (П. Кочић).

Какав је *будућности капитализма* у свету и код нас о томе ће бољи зналци писати. Извесно је да „будућност која је почела није добро распоређена“. Ако је Џон Греј писао о неолиберализму као лажној зори човечанства, а Н. Клајн о настајућем „капитализму катастрофе“ поставља се питање: *какав је балкански/српски капитализам?* Он није само периферијски, већ и примитиван, убилачки! Као такав, он производи све више сиротиње, декларисаних и маргинали-

зованих, одбачених, увређених, очајних. Из те масе презрених, пре или касније, изнићиће нова класа свесна својих интереса и права на побуну и слободу. Без обзира на погубну улогу медија и „издајство интелектуалаца“ који раде на идеолошкој естетизацији новог капитализма, ради политичке интеграције становника као поданика у постојећи поредак, извесно је да ће пре или касније доћи до буђења Прометеја на Балкану – и стварања ослободилачке елите, која ће артикулисати интерес и свест нове произвођачке класе, света модерних најамних радника трећег таласа, и покренути их у борбу за своја социјална, политичка права, класну и општељудску еманципацију.

И као што ништа не долази само по себи, нити аутоматски (већ тражи морални и политички улог људи и друштвених група као актера; њихов ангажман) тако неће доћи ни Лазећев Годо - у лику капитализма (ма какав он био реформисан и „напудерисан“), али ни нови социјализам (социјалдемократски) све једно.

И. Волерстин је, између осталог – подсећам – тврдио да транзиција није пријатељска спортска утакмица и да ће она довести до поделе међу нама: на добитнике и губитнике; да тензиција није непротивречни процес, који уводи аутоматски људе у нови, бољи свет, праведније друштво. Те да је, у временима *йтранзицијској хаоса*, врло значајно знати ка којој обали пливамо – за коју/какву се друштвену алтернативу боримо, ако не желимо да се у транзиционим вртлозима удавимо. Монтењ је био у праву када је тврдио: „Нема тог ветра који би био наклоњен ономе ко не зна куда плови!“

Управо ту одговорност за развој критичког сазнања о друштву за *йрејознавање будућности* (Б. Миљковић) за откривање смера/путоказа – перспективе: камо плови овај брод, између осталих, мора да носе наука/Универзитет и интелигенција, као елитни одред/авангарда друштва, ако друштво жели да изађе из кризе и упути своје развојне снаге да изграђују слободно, праведно и богато друштво. Да ли наша интелигенција – свој позив – остварује у том духу или изнова постаје режимска и подрепашка: до јуче као подпорањ социјалистичкој бирократији (црвеној буржоазии), данас подпорањ капитализму и жутој лумпенбуржоазии?

Наравно, овде долазимо до питања: какву науку и интелигенцију, културну елиту, имамо? Колико је она одговорна за савремено стање друштва и његову перспективу? Колико оне унапређује друштвену критичку свест и ангажовану јавност у борби за ново друштво. Колико је она носилац прогресивне хуманистичке визије и перспективе развоја, каква је њена еманципаторска моћ и улога условима савремене капиталистичке културне хегемоније? Ова и друга питања свакако остају отворена за нову расправу и темељну анализу од стране социолога и других стручњака. А то значи и за нову проблематизацију улоге науке и интелектуалне елите у савременим друштвеним променама. О чему би академска заједница социолога у нас могла и требала да организује посебну расправу.

У савременим социолошким истраживањима неопходно је афирмисати *синергетски теоријско-методолошки приступ* у изучавању промена друштвене структуре. То пак, предпоставља, креативну комбинацију, класног, стратификационог и елитистичког приступа. Први приступ омогућио би истраживачима да објективно препознају класну физиономију друштвене структуре, њену дубоку онтолошку подељеност на социјалне блокове (на основу класне поделе рада, тј. поделе друштвених група према њиховом различитом односу према средствима за производњу – изражене у лику власника и невласника). Други приступ би нам омогућио да препознамо/ идентификујемо унутрашњу слојну диференцираност класа као супергрупа (у распону од грубе класификације – доња, горња, средња, до суптилнијих видова класификације на основу различитих обележја – социјалног статуса, друштвене моћи и угледа, врсте делатности, дохотка, образовања, и других субкултурних обележја). Док би нам трећи – *елистички приступ* пружио шансу да истражимо „горње спратове“ у класно-слојној структури друштва оличене у елитама, као фракцијама друштвених класа и слојева, и упознамо њихов мобилизацијски потенцијал у социо-културној динамици друштва. Селекција елитних друштвених група, као фракција класа/слојева, најчешће се чини на основу разлика њихових припадника у систему расподеле друштвене моћи и друштвеног угледа, на основу образовног организационог и културног капитала, на основу економског и политичког лидерства и успешности у конкуренцији.

Елите, су најдинамичнији део друштвене структуре, који својим колективним деловањем предводе друштвене класе и слојеве у економским, политичким и културним процесима, постижући одређене резултате (успоне и падове). Оне помажу у аутентичном изражавању интереса класе и слојева као друштвених група, али се могу и отуђити од њих.

Стога, напомињемо, неопходно је у социолошкој анализи направити дистинкцију између елите и псеудоелите, као и између појмова класа „по себи“ и класа „за себе“; између класне психологије и класне идеологије; и између емпијског појма друштвених класа и нормативног-пројектног.

У условима развоја савремене социологије, само комплементарним и интеграционим теоријско-методолошким приступом могу се правити нови креативни научни продори у развоју нових облика сазнања. Стога, свака нова студија, која својим иновацијама, помера и унапређује границе нашег сазнања, заслужује респект. Без обзира на одређене критичке опсервације Лазарева нова књига, неспорно представља изазов и инспирацију за академску заједницу социолога у нас.

ЛИТЕРАТУРА

- Вратуша, В. (2010). *Елиће у њосијсоцијализму, или компрадорска буржоазија у њроцесу ресијаурације ѡериферној кайијализма*. Београд: Национални интерес, Институт за политичке студије, број 3.
- Врцан, С. (1974). *Друшћивене неједнакости и модерно друшћиво*. Загреб: Школска књига.
- Лазић, М. (1987). *У сусрећ зајвореном друшћиву*. Загреб: Напријед.
- Лазић, М. (2011). *Чекајући кайијализам*. Београд: Службени лист.
- Митровић, Љ. (2011). *Геокулћура развоја Балкана и савремена социологија*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета.
- Поповић, М. (1974). *Проблеми друшћивене сћрукћуре*. Београд: БИГЗ.
- Поповић, М. (1977). *Друшћивени слојеви и друшћивена свесћ*. Београд: Институт друштвених наука, Центар за социолошка истраживања.
- Печујлић, М. (1964). *Класе и савремено друшћиво*. Београд: Савремена администрација.
- Цвијетичанин, В. (1974). *Класе и класна сћрукћура савременој друшћива*. Загреб: Школска књига.

Љубиша Mitrović
University of Niš
Faculty of Philosophy

Summary

REPRODUCTION OF CLASS RELATIONS UNDER THE CONDITIONS OF THE EMERGENCE OF PERIPHERAL CAPITALISM

The publication of Lazić's book Čekajući kapitalizam (Waiting for Capitalism) in 2011 represents a suitable occasion for reconsidering the theoretical and methodological aspects of contemporary research of class structure in Serbian sociology and for analysing the major factors of emergence and development of the new class relations in Serbia. The paper focuses on the evolution of Lazić's theoretical and methodological approach in sociological research of the reproduction of the class structure in three periods – up to 1990, from 1990 to 2000, and from 2000 to 2010. The paper also problematizes the issue of the factors that determine the reproduction of the Serbian class structure today and approaches that issue in view of development strategies and the emergence of peripheral capitalism. The paper advocates the need for a renewal of the class approach in sociological analysis and for reaffirmation of a complementary theoretical and methodological approach in contemporary sociological research and in the analysis of the problems related to social structure.

Key Words and Phrases: social structure, stratification, class analysis, development strategies, division of social power, peripheral capitalism